

Список використаних джерел

1. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : [монографія] / Тарас Григорович Васильців. – Львів : Арал. – 386 с.
2. Волошин В.І. Пріоритети та методи забезпечення економічної безпеки малого і середнього підприємництва : дис. ... к.е.н. : 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / В.І. Волошин. – Л., 2008. – 196 с.
3. Барановський О.І. Фінансова безпека : [моногр.] / Олександр Іванович Барановський / Ін-т екон. прогнозування. – К. : Фенікс, 1999. – 338 с.
4. Гришко Н.В. Методичні аспекти оцінки фінансової складової економічної безпеки підприємства / Наталія Вікторівна Гришко // Регіональні перспективи. – 2002. – № 1. – С. 112 – 115.
5. Євдокимов Ф.І. Узагальнююча оцінка фінансової складової рівня економічної безпеки підприємства / Ф.І. Євдокимов, О.В. Мізіна, О.О. Бородіна // Екон. пр. ДонНТУ. Сер. екон. – Донецьк : Вид-во ДонНТУ, 2002. – Вип. 47. – С. 6 – 12.
6. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства / [М.О. Кизим та ін.]. – Харків : ВД «Інжек», 2003. – 144 с.

УДК 336

О. П. КИРИЛЕНКО
В. В. ПЕРЕВОЗНЮК

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ
ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ**

Виявлено особливості організації фінансів підприємств водопостачання та водовідведення. Охарактеризовано специфіку формування собівартості послуг та виокремлено етапи її планування. Проаналізовано практику формування собівартості послуг водопостачання та водовідведення за елементами та статтями витрат, в результаті чого виявлено найбільші затратні статті в структурі собівартості та запропоновано окремі заходи з її зниження.

Определены особенности организации финансов предприятий водоснабжения и водоотведения. Дана характеристика специфики формирования себестоимости услуг и выделены этапы ее планирования. Проанализирована практика формирования себестоимости услуг водоснабжения и водоотведения по элементам и статьям затрат, в результате чего выявлены крупнейшие затратные статьи в структуре себестоимости и предложены отдельные меры по ее снижению.

The authors discover the features of water-supply and sanitation enterprises finance. The specific of formation of services cost are determined and the stages of its planning are shown. The practice of cost analysis of water-supply and sanitation services for the elements and articles are analyzed, the most costly articles are found out, the specific measures for its reduction are suggested.

Ключові слова: фінанси, доходи, витрати, собівартість.

Діяльність кожного суб'єкта господарювання спрямована на реалізацію поставлених цілей з досягнення конкретної мети. Причому у різних суб'єктів економічних відносин різні мета й цілі, що пов'язано зі специфічними (а подекуди й іманентними) умовами їхнього функціонування. Це, в свою чергу, обумовлює особливості в організації їхніх фінансів.

Питання державних фінансів та фінансів підприємств були і будуть актуальними завжди, адже їх розвиток великою мірою залежить від багатьох чинників, які еволюціонують в часі й, власне, визначають особливості функціонування фінансів на конкретному історичному етапі.

Незважаючи на великі наукові доробки в галузі економіки водопостачання та водовідведення, здійснені вітчизняними та зарубіжними науковцями, сфера фінансів зазначених підприємств малодосліджена. Тому вважаємо за потрібне виявити особливості функціонування фінансів водопровідно-каналізаційних підприємств, беручи до уваги напрацьовану відомими науковцями теорію фінансів.

Серед представників фінансової науки, які здійснили великий внесок у розвиток теорії

фінансів підприємницьких структур, відзначимо З. Варналія, І. Зятковського, В. Опаріна, А. Поддєрьогіна, О. Терещенка.

Метою написання статті є викладення специфіки організації фінансів підприємств водопостачання та водовідведення на основі виявлених найголовніших особливостей господарювання держави та підприємницьких структур у їхньому порівнянні. Крім цього, беручи до уваги виявлену в ході діалектичного розвитку фінансової науки закономірність, яка лежить в основі фінансового планування, була поставлена ціль – охарактеризувати особливості планування собівартості послуг та виявити резерви її зниження, якщо такі існують.

Держава як господарюючий суб'єкт бере участь в загальногосподарському обороті та підпорядковується фундаментальним економічним законам. Разом з тим, державі притаманні деякі ознаки, які обумовлюють особливий характер її функціонування. З цього приводу ще на початку ХХ століття відомий вчений Л. Ходський зазначав, що в сфері придбання ресурсів, державне господарювання значно відрізняється від приватного. Корінь цієї відмінності лежить в атрибутах держави: вищі цілі держави, верховенство і примусова влада по відношенню до підданих.

В основі державної діяльності – задоволення нематеріальних потреб населення, що необхідні для нормальної життєдіяльності та розвитку особистості, культури, економіки та ін. Матеріальна основа державного господарства різко відрізняється від приватного: вона живе не на основі вільного обміну цінностей, а на примусовому стягненні необхідних ресурсів з приватних доходів. Щоправда держава отримує також доходи приватноправового характеру для наповнення казни, що є другорядними по відношенню до доходів, які мають сплачувати громадяни й підприємці в обов'язковому порядку.

Натомість в основі підприємницької діяльності лежить мета отримання найбільшого приросту матеріальних цінностей на вкладений капітал з метою якнайповнішого задоволення потреб [6, с. 17].

Такої ж думки дотримувався інший російський вчений М. Соболев, який чітко окреслив відмінності цілей держави та приватних структур, акцентувавши увагу на особливостях державного господарювання. Вважаємо за потрібне здійснити порівняльний аналіз окреслених ученим характеристик діяльності держави з аналогічними особливостями функціонування підприємницьких структур для повнішого представлення результатів дослідження (табл. 1).

Таблиця 1

Відмінності державного господарювання та підприємницьких структур

№ п/п	Особливість	Характеристика
1	Цілі	Для держави: отримання обсягу доходів необхідного для покриття витратків. Для підприємницьких структур: отримання найбільших доходів, від яких залежать витатки.
2	Примусовий характер державної влади	Держава встановлює види публічно-правових доходів: податків, зборів та ін., які є обов'язковими до виконання. Підприємства не мають права встановлювати подібні платежі.
3	Термін існування держави, підприємства	Рамки існування держави не визначені, тому держава має можливість планувати свою діяльність на довготривалий період. Період функціонування підприємства обмежений.
4	Зв'язок народного господарства й держави, підприємств	На початку існування держави фінанси мали окремі риси натурального господарства; з поширенням грошового обігу державним фінансам притаманний грошовий характер, як і фінансам підприємств.
5	Залежність від системи розподілу	Залежно від джерел отримання доходів громадянами, державні доходи формувалися, як правило, шляхом вилучення частини доходів громадян за допомогою податків. Доходи підприємств формуються завдяки реалізації вироблених товарів, робіт, послуг.

№ п/п	Особливість	Характеристика
6	Вплив інформаційно-технічного розвитку	Наявність бухгалтерії, продумана калькуляція, налагоджений механізм обліку витрат виробництва позитивно впливають на розвиток державних фінансів і фінансів підприємств.
7	Зв'язок державних фінансів, фінансів підприємств і представницьких груп осіб	Фінансова політика держави залежить від інтересів і цілей правлячої еліти, а підприємств – від якості фінансового менеджменту, рівня ділової активності, розвитку економіки та багатьох інших факторів.

На думку М. Соболева, держава абсолютно не прагне отримання найбільшого доходу, досягнення найбільших вигод, а має на меті отримання тільки того доходу, який необхідний для покриття наявних видатків [5, с. 7].

Принагідно відзначимо: існування держави потребує особливих видатків, які виокремив В. Петті ще у XVII столітті та охарактеризував їх як найзначущі та великою мірою очевидні. До таких видатків належать видатки на оборону та військо; утримання правителя і управлінського апарату; вивчення Богослов'я; школи та університети; утримання сиріт, а також нездатних забезпечити себе людей в тому числі тих, що потребують роботи; дороги, мости, водопроводи, порти та інші предмети, необхідні для суспільного користування [3].

Як бачимо сучасна вітчизняна класифікація видатків бюджету за функціональною ознакою дуже схожа зі щойно представленою класифікацією В. Петті, зокрема присутні всі види сучасних видатків, крім видатків на вивчення Богослов'я, які наразі не здійснює держава та відсутні видатки на охорону здоров'я, духовний та фізичний розвиток, які не були передбачені в класифікації В. Петті (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняння видів видатків за класифікацією В. Петті та сучасною функціональною класифікацією видатків бюджету України

№	Класифікація видатків держави за В. Петті	Складові сучасної вітчизняної класифікації видатків за функціональною ознакою
1.	На оборону та військо	Оборона, громадський порядок, безпека та судова влада
2.	На утримання правителя і управлінського апарату	Загальнодержавні функції
3.	На вивчення Богослов'я	–
4.	На школи та університети	Освіта
5.	На утримання сиріт, а також нездатних забезпечити себе людей в тому числі тих, що потребують роботи	Соціальний захист та соціальне забезпечення
6.	На дороги, мости, водопроводи, порти та інші предмети, необхідні для суспільного користування	Економічна діяльність, житлово-комунальне господарство
7.	–	Охорона здоров'я, духовний та фізичний розвиток

Для підприємницьких структур вихідним пунктом діяльності є доходи, оскільки їхньою основною метою є отримання максимальної вигоди у формі найбільших доходів. Так, у разі, коли за певний період підприємець отримує більший дохід, в наступному він прагне отримати ще більший. І чим більший дохід підприємця, тим більше він може витратити на різні потреби. Зі зростанням доходів приватний підприємець стає більш марнотратним [5, с. 7]. Саме від рівня отриманих доходів залежить величина здійснених видатків. Разом з тим, для підприємств немає чітко визначеної структури видатків, хоча до обов'язкових їх видів можна віднести видатки на заробітну плату персоналу і нарахування на неї та сплату обов'язкових податків та зборів, визначених державою.

Виходячи з необхідності дотримання суверенітету, державна влада має примусовий характер: держава встановлює правила й обов'язки, яких усі повинні дотримуватися. У

фінансовому плані держава може вимагати сплати обов'язкових зборів, податків та ін., які формують систему публічно-правових доходів держави [5, с. 8] в той час, коли суб'єкти підприємництва не мають права встановлювати подібні платежі, а змушені дотримуватися встановлених державою правил.

Держава необмежена в своєму існуванні (її вік сягає декілька сотень років) на відміну від приватного підприємства, діяльність якого обмежена віком господаря чи моментом досягнення цілі. Відтак, держава має можливість планувати свою діяльність на довгострокову перспективу: брати позики та погашати їх протягом кількох десятиків років, складати фінансові плани на досить тривалий термін та ін.

Стан фінансів держави, як і фінансів підприємств, залежить від розвитку народного господарства. Так, в період натурального господарства (коли поширеним був бартерний обмін), грошовий обіг був відсутнім, оскільки продукти продавалися і купувалися у натуральній формі. Податки державі також сплачувалися у натуральній формі. В другій половині середньовіччя сформувався грошовий обіг, відтак фінанси набувають грошового характеру.

Розвиток державних фінансів залежить від доходів суспільства. Так, у випадку, коли основним джерелом доходів громадян були доходи від експлуатації землі, то і державні доходи формувалися за рахунок відрахувань з цих доходів у формі земельного податку чи його різновидів. В процесі розвитку промисловості і торгівлі (друга половина середньовіччя) з'явилися промислові податки, мито, збори з торгових операцій і т. д. [5, с. 10]. Розвиток фінансів підприємств також залежить від отриманих доходів, які формуються іншим чином, ніж доходи держави. На сучасному етапі розвитку економіки підприємства, як правило, отримують такі доходи у формі виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), кредитів банку, приватних чи державних інвестицій тощо. Отже, джерела наповнення дохідної бази держави та підприємств різні.

На рівень розвитку державних фінансів, як і фінансів підприємств, впливає також рівень розвитку організаційної техніки: наявність бухгалтерії, продумана калькуляція, налагоджений механізм обліку витрат виробництва та ін.

Спрямованість фінансової політики держави залежить від інтересів і цілей тих осіб, які представляють суспільство в органах законодавчої і представницької влади. Вектор фінансової політики підприємств визначається фінансовою службою суб'єкта господарювання в ході реалізації фінансового менеджменту.

Екстраполюючи викладене на підприємства водопостачання та водовідведення окреслимо особливості їхнього функціонування, враховуючи класифікацію відмінностей державного та приватного господарства М. Соболева:

1. Здавалося б, що визначальними в їхній діяльності мають бути доходи, оскільки в сучасних умовах функціонують підприємства різних форм власності, для яких отримання прибутку має бути головною метою. Однак, з огляду на те, що зазначені підприємства надають життєво-важливі послуги за допомогою публічної інфраструктури, а діяльність таких суб'єктів господарювання жорстко регулюється державою, визначальними для них є видатки. У разі коли підприємства є комунальними, вони прирівнюються до парафісків за Ш. Бланкартом, тобто таких, які функціонують на основі суспільно-правової власності, однак складають самостійні бюджети [2, с. 19].

2. Склад і структура видатків підприємств, а також обов'язкових для дотримання ними "правил гри" в Україні передбачені вітчизняним законодавством. Зокрема це окреслення правових, організаційних та економічних засад функціонування водопровідно-каналізаційних підприємств. До таких нормативно-правових актів можна віднести: Водний кодекс України, Господарський кодекс України, Закон України "Про природні монополії", Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні", Закон України "Про питну воду і питне водопостачання", Порядок формування тарифів на послуги з централізованого водопостачання та водовідведення затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 959 від 12 липня 2006 р. та багато інших.

3. Термін існування підприємств водопостачання та водовідведення не визначений, тому підприємства можуть планувати свою фінансову діяльність на довготривалій період, однак за згодою і погодженням їх із регулюючим органом. На сьогодні, підприємства складають лише короткострокові програми матеріально-технічного розвитку у формі виробничої програми, як правило на період 5 років. Ця програма являє собою своєрідний фінансовий план використання фінансових ресурсів за конкретними напрямками, спрямованими на розвиток.

4. Фінансам розглядуваних підприємств притаманний грошовий характер. В процесі функціонування вони вступають у грошові відносини з абонентами (щодо оплати послуг, стягнення боргів та ін.); банками (щодо обслуговування поточних рахунків, взяття кредитів та сплати відсотків за ними); органами державної податкової служби та державними цільовими фондами (щодо сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів); страховими організаціями (щодо страхування окремих видів відповідальності); іншими підприємствами житлово-комунального господарства (з приводу внутрішньогалузевих розрахунків або перерозподілу фінансових ресурсів); внутрішніми розрахунками (щодо розподілу виручки, чистого доходу, формування прибутку тощо); регулюючим органом та керівними управлінськими організаціями (щодо розподілу відповідних грошових коштів); бюджетами (щодо отримання відшкодування за надані державою чи місцевим самоврядуванням пільги, різниці в тарифах, бюджетного фінансування програм з розвитку).

5. Доходи підприємств формуються завдяки реалізації вироблених товарів (робіт, послуг). Так, в основі функціонування підприємств водопостачання та водовідведення – виробництво життєво важливих послуг, що надаються на основі “принципу відповідності”, за яким плата за послуги є винагородою для підприємств за реалізоване споживачам благо. На відміну від податків, сплата яких носить обов'язковий характер, щойно згаданий принцип означає добровільний еквівалентний обмін: послуга – гроші. У разі, коли споживач отримує необхідну кількість блага, він платить відповідну суму коштів, яка дорівнює виробництву блага даної кількості або його ціну. У випадку, коли споживач не споживає благо, він не сплачує нічого.

6. В сучасних умовах сформовано налагоджений механізм обліку витрат виробництва, що позитивно впливає на розвиток фінансів підприємств.

7. Фінансова політика підприємств залежить від якості фінансового менеджменту, а також від рівня ділової активності, розвитку економіки держави й територіальних громад та багатьох інших факторів.

Виклавши основні особливості фінансової діяльності підприємств зупинимось детальніше на формуванні їхніх витрат (собівартості). Беручи до уваги тезу «для держави визначальними є видатки, для підприємств – доходи, що пов'язано з різними цілями, покладеними в основу такої діяльності», представимо основи планування витрат діяльності розглядуваних суб'єктів підприємництва.

В сучасних умовах вітчизняні підприємства формують ціну за витратним методом, а саме: включають в тариф всі витрати, пов'язані з основною діяльністю та певну суму прибутку, яка визначається добутком раніше згаданих витрат та рівня рентабельності, встановленого регулюючим органом. Саме тому тариф більше реагує на зміну витрат ніж на зміну попиту. Такий механізм ціноутворення відповідає умовам ринкової економіки, так як передбачає умови комерційного розрахунку для підприємств.

Процес планування витрат є першочерговим у фінансовому плануванні підприємств і здійснюється із урахуванням витрат з операційної діяльності та фінансових витрат, але тільки тих, що пов'язані з основною діяльністю.

В процесі планування собівартості підприємства водопостачання та водовідведення використовують нормативний метод, що передбачає визначення витрат як добуток встановлених нормативів на норми використання окремих складових (сировини, матеріалів, палива та ін.) в розрахунку на одиницю продукції. Нормування витрат ресурсів та їхніх витрат здійснюється за галузевими технологічними нормативами використання питної води [4].

Розрахунок повної собівартості послуг здійснюють в п'ять етапів, що передбачає визначення економічно обґрунтованих планових витрат на одиницю калькулювання собівартості послуг з централізованого водопостачання та водовідведення з урахуванням потреби в кожному виді ресурсу в натуральному виразі. Так, спочатку здійснюють калькулювання собівартості одиниці послуги (водопостачання чи/або водовідведення), враховуючи потребу в кожному ресурсі в натуральному вираженні та його ціну. Потім індивідуальні складові витрат, визначені таким чином, групують за окремими статтями витрат. Грошовий вираз останніх дорівнює відношенню індивідуальної складової витрат до запланованого обсягу надання відповідної послуги (табл. 3).

Таблиця 3

Розрахунок повної собівартості послуг з водопостачання та водовідведення

№ п. п.	Розрахунок:
1.	індивідуальної складової статті витрат: $E_j = D_j \times P_j,$ де E_j – розмір індивідуальної складової статті витрат (вартість окремого ресурсу); D_j – потреба у j -му ресурсі в натуральному виразі; P_j – ціна одиниці j -го ресурсу.
2.	окремої статті витрат у грошовому виразі: $E_i = \sum_{j=1}^m E_j,$ E_i – розмір окремої статті витрат у грошовому виразі; m – кількість індивідуальних складових статті витрат.
3.	обсягу витрат за окремою статтею у грошовому виразі в розрахунку на одиницю калькулювання собівартості послуг: $E_a = E_i \div Q_p,$ де E_a – витрати окремої статті на одиницю калькулювання собівартості; Q_p – запланований обсяг надання послуг.
4.	розміру групи витрат у розрахунку на одиницю калькулювання собівартості послуг: $E_g = \sum_{a=1}^n E_a,$ де E_g – сума групи витрат у розрахунку на одиницю калькулювання собівартості; n – кількість статей витрат у кожній групі.
5.	повної планової собівартості одиниці послуги: $TC = \sum_{g=1}^k E_g,$ де TC – повна планова собівартість послуг; k – кількість груп витрат.

Структура витрат за елементами містить матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизацію, інші операційні витрати. В свою чергу, до планових витрат з операційної діяльності відносять дві їх групи: 1) планову собівартість реалізованих послуг; 2) витрати зі збуту, адміністративні витрати та інші операційні витрати.

Проаналізуємо структуру витрат підприємств водопостачання та водовідведення з

метою окреслення найзначущих їх видів і виявлення резервів їхнього зниження. Так, найбільшу частку в структурі операційних витрат займають матеріальні витрати, обсяг яких з кожним роком зростає з 2565174,9 тис. грн у 2006 р. до 3973237,0 тис. грн у 2009 р. в абсолютному вираженні. Разом з тим, у відносному співвідношенні до операційних витрат, частка матеріальних витрат зменшується (рис. 1).

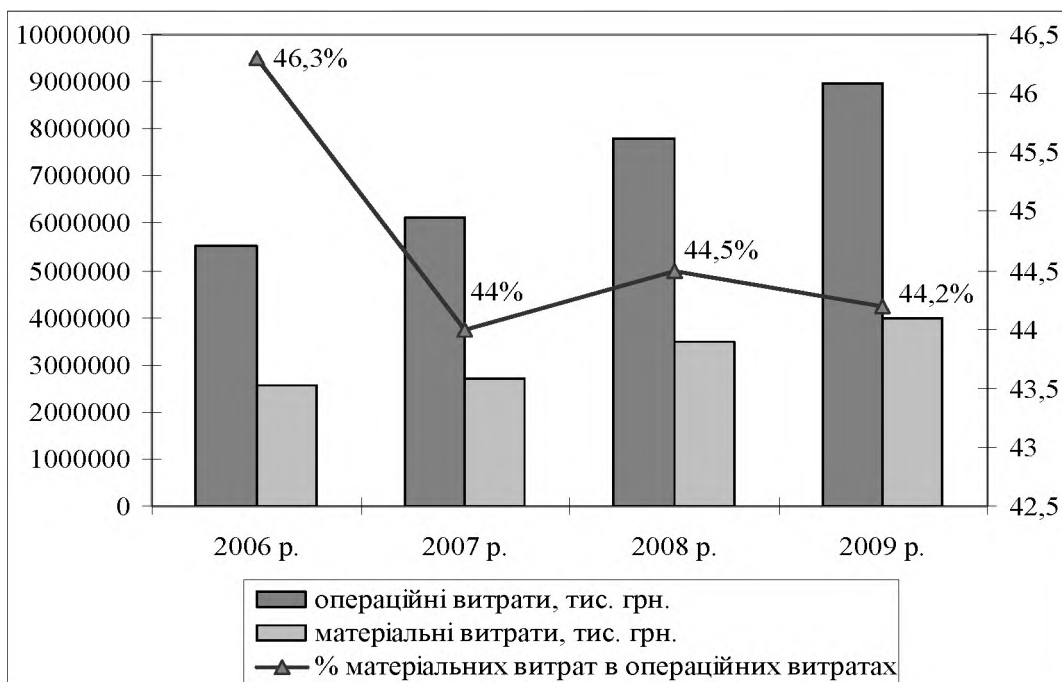

Рис. 1. Динаміка операційних витрат, матеріальних витрат та їхньої частки в операційних витратах підприємств водопостачання та водовідведення України за період 2006 – 2009 рр. (складено за даними Державного комітету статистики України)

Зменшення частки матеріальних витрат у операційних витратах зумовлене підвищенням ролі витрат на оплату праці та відрахувань на соціальні заходи у складі операційних витрат. Так, відсоток витрат на оплату праці в операційних витратах зростав протягом 2006 – 2008 рр. в середньому на 1,8%. У 2009 р. значення аналізованого показника зменшилося на 0,3% (рис. 2).

Схожа динаміка характерна і для соціальних відрахувань, відсоток яких протягом 2006 – 2008 рр. зростав, сягнувши значення 9,5% у 2008 р., а в 2009 р. дещо зменшився порівняно із попереднім роком і склав 9,4%.

Динаміка частки амортизації в операційних витратах спадна, а інших операційних витрат нестабільна, про що свідчить її зменшення та збільшення в зазначених роках.

З огляду на відсутність інформації по деяких підприємствах та в результаті ймовірності викривлення висновків проаналізуємо собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), які надають середні і великі підприємства водопостачання та водовідведення комунальної форми власності в розрізі регіонів України (табл. 4).

Як видно з таблиці, собівартість послуг водопостачання та водовідведення має чітко виражену тенденцію до зростання. Так, у 2006 р. її величина становила 2794858,3 тис. грн, у 2007 р. – 3758133 тис. грн, у 2008 р. – 4560983 тис. грн, у 2009 р. – 5121478 тис. грн. Така зростаюча динаміка характерна практично для всіх областей, за винятком Кіровоградської та Одеської, в яких у 2007 р. спостерігається незначне зменшення собівартості відповідно на 2689,5 тис. грн і 3000,2 тис. грн. Очевидно, що зменшення собівартості послуг відбулося за рахунок значного скорочення обсягів реалізації послуг або здійснення на підприємствах заходів з енерго- та ресурсозбереження. В свою чергу, зменшення обсягів реалізації обумовлене встановленням лічильників споживання питної води.

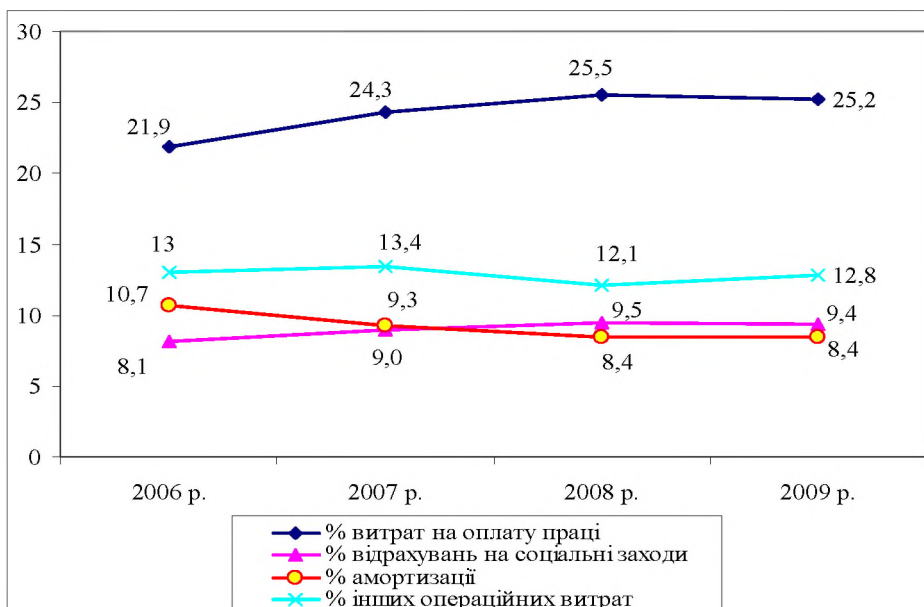

Рис. 2. Динаміка елементів операційних витрат підприємств водопостачання та водовідведення України за період 2006 – 2009 рр. (складено за даними Державного комітету статистики України)

Таблиця 4

Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) водопостачання та водовідведення, які надають середні та великі комунальні підприємства в розрізі регіонів України за період 2006 – 2009 рр., тис. грн (складено за даними Державного комітету статистики України)

Область	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	
	тис. грн	тис. грн	тис. грн	тис. грн	Базисний темп приросту,%
АР Крим	110365,7	129222	157437	248034	124,7
Вінницька	51081	61458,8	77555	90456	77,1
Волинська	35484,8	36922,3	50109	56367	58,8
Дніпропетровська	420962,5	509764,9	659592	760081	80,6
Донецька	501465	1032248	1210099	1417325	182,6
Житомирська	55740,8	65996	86264	93143	67,1
Закарпатська	37659	40407,2	47372	50297	33,6
Запорізька	182548,6	221771,1	281284	287572	57,5
Івано-Франківська	38542,6	45383,4	65580	73704	91,2
Київська	63346,3	82366,4	134129	139282	119,9
Кіровоградська	42780,9	40091,4	49012	104996	145,4
Луганська	295011,4	372611,5	272844	117028	-60,3
Львівська	141585,2	156798	206147	245149	73,1
Миколаївська	73215,9	91697,8	113950	129122	76,4
Одеська	47875,9	44875,7	70792	67280	40,5
Полтавська	106415	128296	178315	203023	90,8
Рівненська	38943,4	46186,4	61027	66447	70,6
Сумська	38240,7	44969,7	59239	67346	76,1
Тернопільська	29025,3	34289,7	42472	47251	62,8
Харківська	208606,8	253839,8	301383	363767	74,4
Херсонська	50110,6	56407	71207	76326	52,3
Хмельницька	40761,7	52632,5	69541	78656	93,0

ФІНАНСОВА СИСТЕМА

Область	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	
	тис. грн	тис. грн	тис. грн	тис. грн	Базисний темп приросту, %
Черкаська	55229,3	61411,6	94148	97540	76,6
Чернівецька	35493,7	37576	48991	62474	76,0
Чернігівська	31821,3	37748,6	53582	67449	112,0
м. Київ	-	-	-	-	-
м. Севастополь	62544,9	73160,7	98912	111363	78,1
Всього	2794858,3	3758133	4560983	5121478	83,2

Натомість в деяких регіонах собівартість з кожним роком стрімко зростає. Серед них Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Миколаївська, Хмельницька області та м. Севастополь. У підприємств таких областей, як Донецька, Київська, Кіровоградська, Чернігівська та АР Крим собівартість щорічно зростає помірно, однак приріст аналізованого показника у 2009 р. порівняно з 2006 р. значно перевищує стовідсоткову межу, що означає значне зростання собівартості за проаналізований період (табл. 4).

Разом з тим, слід зазначити, що починаючи з 2008 р. собівартість послуг зростає по всіх без виключення регіонах. Причиною такого зростання є збільшення вартості енергоносіїв та заробітної плати, а точніше матеріальних витрат та витрат з оплати праці, як уже було зазначено. Натомість динаміка частки собівартості реалізованих послуг у витратах підприємств є не такою стабільною (рис. 3): у 2007 р. вона становила 83,8% витрат, збільшившись на 1,7% порівняно з 2006 р.; у 2008 р. – зменшилася на 0,8%, у 2009 р. знову зросла й сягнула найбільшого значення за проаналізований період – 84,6%.

Як бачимо собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) займає значну питому вагу у витратах підприємств, а їхнє збільшення свідчить про підвищення тарифів на послуги, а відтак посилення напруги в суспільстві. В умовах сучасних перетворень в житлово-комунальній галузі, проблема підвищення тарифів набуває особливої гостроти з огляду на низький рівень доходів населення та необхідність збільшення фінансування галузі на фоні постійного зростання вартості енергоносіїв. Тому, вважаємо, що радикальним виходом з такої ситуації є пошук резервів зниження собівартості послуг або зміна пріоритетів у виборі альтернативних інструментів фінансування галузі.

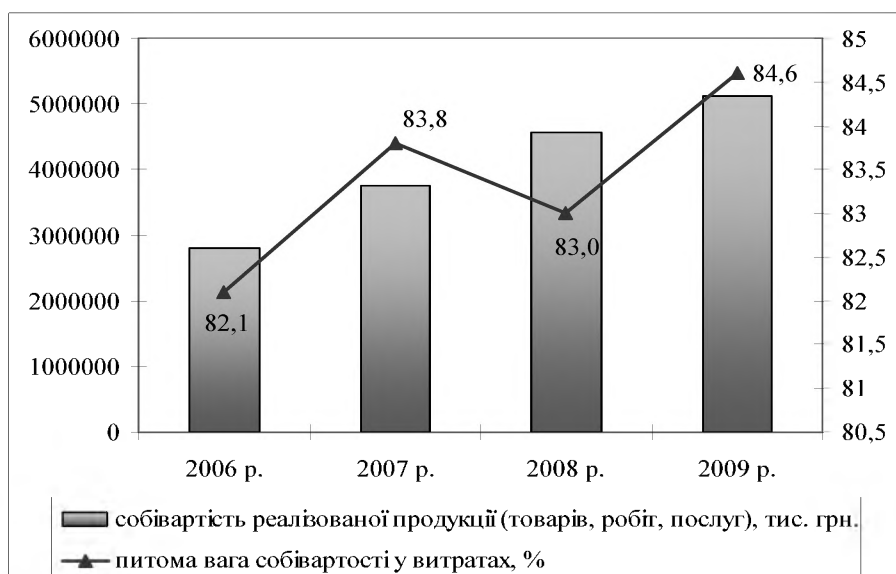

Рис. 3. Динаміка собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) великих і середніх комунальних підприємств водопостачання та водовідведення України за період 2006 – 2009 рр. (складено за даними Державного комітету статистики України)

Заслугує на увагу позиція Г. Агаджанова [1, с. 197], який вбачає у зниженні собівартості заходи з впровадження новітніх технологій та автоматизації виробництва, зменшення амортизаційних відрахувань, удосконалення менеджменту підприємства, підвищення кваліфікації кадрів. В свою чергу, перших два із щойно перелічених заходів призведуть до скорочення персоналу, а відтак – зниження витрат на заробітну плату та пов'язаних із нею витрат. А за рахунок інтенсифікації використання основних фондів завдяки оптимізації навантаження роботи насосних станцій та автоматизованого регулювання режимів подачі води можна зменшити розмір амортизаційних відрахувань в одиниці продукції.

Міркування зниження собівартості за рахунок зменшення таких умовно-постійних витрат, як заробітна плата та амортизаційні відрахування вчений формалізував наступним чином [1, с. 197]:

$$S_d = (100 - [V_c + V_v \times (1 + \alpha \div 100)]) \div (100 + \alpha) \times 100, \quad (1)$$

де S_d – розмір зниження собівартості послуг;

V_c і V_v – питома вага умовно-постійних і умовно-змінних витрат;

α – частка зменшення витрат на заробітну плату та амортизаційні відрахування у % в звітному періоді порівняно з базовим.

На нашу думку, представлений підхід може бути застосований на підприємствах з метою зниження собівартості послуг. Однак, слід відзначити деякі негативні наслідки його застосування. Що стосується заробітної плати працівників водопровідно-каналізаційних підприємств, то з огляду на те, що вона й так низька, вважаємо, що знизити витрати на її виплату можливо лише автоматизувавши виробництво. А це призведе до скорочення персоналу, а відтак збільшення кількості безробітних. Разом з тим, скорочення амортизаційних відрахувань в одиниці послуги призведе до зменшення обсягу власних фінансових ресурсів, які спрямовуються на розвиток. Друга проблема автоматично блокує вирішення першої – автоматизації та/або модернізації виробництва, адже в такому разі зменшиться джерело його здійснення. Крім того, порядком формування тарифів на послуги з централізованого водопостачання та водовідведення передбачено широкий перелік витрат, резервів зниження яких (або виключення із собівартості), на нашу думку, нема. Тому вважаємо, що вирішити завдання зменшення собівартості послуг можна лише шляхом поступової автоматизації виробництва, здійснення заходів з енерго- та ресурсозбереження або ж вишукуванням альтернативних джерел фінансування галузі, наприклад залученням інвестиційних ресурсів чи, скажімо, державної фінансової підтримки.

Враховуючи те, що на сьогодні галузь неприваблива для інвесторів у зв'язку з низькою рентабельністю та збитковістю, то очікувати на активізацію інвестиційного процесу марно аж поки дана сфера стане прибутковою. В той же час, на державну фінансову підтримку також не слід розраховувати через відсутність у держави фінансових ресурсів для здійснення подібних інвестицій. Дана проблема ще більше загострюється з огляду на те, що інфраструктура водопостачання знаходиться у вкрай важкому технічному стані, покращення якого потребує колосальних фінансових “вливань”, які наша держава здійснити неспроможна.

Отже, вважаємо, що залучення приватного інвестора до вирішення проблем фінансування галузі є стратегічною прерогативою підприємств і влади, яка може бути реалізована лише за умови рентабельності галузі і стабільності прибутків. Переваги фінансового менеджменту та дієвого контролінгу приватного оператора можуть забезпечити суттєве зниження собівартості послуг. А на даному етапі залишається один вихід – здійснювати політику поступового підвищення собівартості послуг. Незважаючи на те, що така практика вже показала свою неефективність, іншого виходу немає. Разом з цим, вважаємо, що потрібно здійснювати поступовий перехід на автоматизоване виробництво, що

дозволить зменшити розмір матеріальних витрат та витрат з оплати праці, а відтак дещо зменшити собівартість.

За результатами здійсненого дослідження можна зробити наступні висновки та рекомендації:

– Дослідження умов діяльності держави та підприємницьких структур дало змогу сформувати цілісну систему особливостей функціонування фінансів підприємств водопровідно-каналізаційного господарства та виявити, що зазначеним суб'єктам господарювання притаманні ознаки як державного господарювання, так і приватного. Зокрема, для них у фінансовому плануванні визначальними є видатки, що пов'язано з іманентними характеристиками послуг, які надаються на платній основі; підприємства функціонують в межах визначеного державою правового поля за умови сформованого методологічного підґрунтя; термін існування підприємств необмежений; фінансам розглядуваних суб'єктів господарювання притаманний грошовий характер; в сучасних умовах фінансова політика підприємств визначається керівництвом.

– На основі аналізу практики формування собівартості послуг виокремлено етапи її планування та виявлено, що найбільшу частку в структурі витрат підприємств України займають матеріальні витрати й витрати на оплату праці (у разі здійснення аналізу собівартості за елементами), а також значною є частка собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) (при аналізі за статтями витрат). Представлений в роботі спосіб зниження собівартості за рахунок одночасного зменшення витрат на оплату праці та амортизаційних відрахувань вважаємо не зовсім ефективним. Натомість підтримуємо думку щодо здійснення інновацій, заходів із автоматизації та модернізації виробництва тощо. Реалізація зазначеного призведе до зменшення матеріальних витрат, а також витрат з оплати праці, а відтак до зниження собівартості.

– Насамкінець зауважимо, що в перспективі ефективним інструментом фінансування галузі в цілому та зниження собівартості зокрема можуть бути інвестиційні ресурси приватних операторів, відносини з якими, умови їхнього залучення та вигоди від співпраці є актуальною тематикою для подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Агаджанов Г. Економіка водопровідно-каналізаційних підприємств : [навч. посібник] / Г. Агаджанов. – [2-е вид. перероб. та доп.]. – Х. : ХНАМГ, 2010. – 392 с.
2. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки / Шарль Бланкарт ; [пер. з нім. С. Терещенко та О. Терещенка ; пер. та наук. ред. В. Федосова]. – К. : Либідь, 2000. – 654 с.
3. Петти У. Трактат о налогах и сборах [Електронний ресурс] / Петти У. – Режим доступу : <http://www.finbook.biz/description.html?prm=139>.
4. Постанова Кабінету Міністрів України № 959 від 12 липня 2006 р. “Про затвердження Порядку формування тарифів на послуги з централізованого водопостачання та водовідведення” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Соколов М. Очерки финансовой науки / Соколов М. – Харьков : Пролетарий, 1926. – 216 с.
6. Ходский Л. Основы государственного хозяйства : [пособие по финансовой науке] / Ходский Л. – СПб : Типография М. Стасюлевича, 1894. – 581 с.